

1. דברים פרק ל

(א) וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נִתְּנִי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְּ אֶל לְבָבְךָ בְּכָל הַיּוֹמִים אֲשֶׁר הִדִּיחָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:

(ב) וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם אֲתָה וּבְנֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ:

(ג) וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצָךְ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפִּיצָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה:

(ד) אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ:

(ה) וְהִבִּיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשָׁתָהּ וְהִיטְבָּךְ וְהִרְבָּךְ מֵאֲבֹתֶיךָ:

(ו) וּמֵל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לִבְךָ זָרַעַךְ לְאֶהְבָּה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חִיֶּיךָ:

(ז) וְנָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל הָאֱלֹלוֹת הָאֵלֶּה עַל אֲיִבֶיךָ וְעַל שְׂנְאֵיךָ אֲשֶׁר רָדְפוּךָ:

(ח) וְאֲתָה תִּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' וְעָשִׂיתָ אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם:

(ט) וְהוֹתִירְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדְךָ בְּפָרִי בְּטָנְךָ וּבְפָרִי בְּהֶמְתָּךְ וּבְפָרִי אֲדָמְתָךְ לְטֹבָה כִּי יִשׁוּב ה' לְשׁוּשׁ עֲלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר שָׁשׂ עַל אֲבֹתֶיךָ:

(י) כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תִשׁוּב אֶל ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ: פ

(יא) כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לֹא נִפְלְאָת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רַחֲקָה הוּא:

2. רמב"ן דברים פרק ל

(יא) וטעם כי המצוה הזאת - על כל התורה כולה. והנכון, כי על כל התורה יאמר (לעיל ח א) "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום", אבל "המצוה הזאת" על התשובה הנזכרת, כי "והשבות אל לבבך" (בפסוק א), "ושבת עד ה' אלהיך" (בפסוק ב) מצוה שיצוה אותנו לעשות כן. ונאמרה בלשון הבינוני לרמוז בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן. והטעם, לאמר כי אם יהיה נדחך בקצה השמים ואתה ביד העמים, תוכל לשוב אל ה' ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך מאד לעשותו בכל עת ובכל מקום:

3. רמב"ם הלכות תשובה פרק ז הלכה ה

כל הנביאים כולן צוו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר: "והיה כי יבאו עליך כל הדברים... ושבתי עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך וגו'".

4. אור החיים דברים פרק ל

הברכה והקללה - ...ויש להעיר למה הוצרך לומר הברכה, כיון שדבר הסובב התשובה הוא מורא הקללה, לא היה לו לומר אלא 'כי יבא עליך הקללה!' ונראה כי בא להעיר דבר שבו ישוב אל לבו לשוב בתשובה, והוא כי ישכיל בהטיבו מעשיו לפני ה' ב"ה הברכה אשר תסובבנו, ועת אשר יסור מני אורח החיים הקללה אשר תבואהו. ומזה ישכיל להשיב אל לבו, כי זולת מבחן הברכה שיהיה בה בעשות רצונו יתברך לא יצדיק סיבות הקללה שהיא לצד עוזבו את ה':

5. רש"י דברים פרק ל

(ג) ושב ה' אלהיך את שבותך - היה לו לכתוב 'והשיב את שבותך'! רבותינו למדו מכאן שהשכינה כביכול שרויה עם ישראל בצרת גלותם, וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו, שהוא ישוב עמהם. ועוד יש לומר, שגדול יום קבוץ גלויות ובקושי, כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו, כענין שנאמר: "ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל", ואף בגלויות שאר האומות מצינו כן: "ושבתי שבות מואב":

6. הרב שלמה אבינר שליט"א פרשת נצבים

גאולה ותשובה במשנתו של רבנו הרב צבי יהודה - פרשת התשובה, המתפרסת על עשרת הפסוקים הראשונים בפרק, דנה בתשובת הכלל. מקריאה שטחית של פסוקים אלה עולה שעשיית תשובה תביא ישועת ד'. אבל באמת, התהליך מורכב הרבה יותר... בעל "עקדת יצחק" מסביר שתשובה וגאולה לא יופיעו בבת אחת אלא בשלבים: שלב א (פסוקים א-ב) - תשובה אל ד'. מתוך התבוננות על כל הדברים האלה - הברכה והקללה, ומתוך הצרות של הגלות, תבוא תשובה עד ד'. תשובה זו היא רק פנימית, מחשבית, רצונית. "בכל לבבך ובכל נפשך", אבל לא מעשית, היא רק נכונות של "ושמעת בקולו", אך עדיין לא שלמות בקיום מצוות. שלב ב (פסוקים ג-ה) - הקב"ה מחיש את הגאולה, מקבץ גלויות מכל כנפי הארץ, מביא אותנו אל ארצנו, מוריש לנו את ארצנו, כלומר: מסדר מדינה ומרבה לנו כל טוב. שלב ג (פסוק ו) - מילת הלב, כלומר, תשובה מעמיקה וחודרת בלב ונפש. שלב ד (פסוק ז) - ריבונו של עולם מכה את אויבינו, ואנו מנצחים במלחמות. שלב ה (פסוק ח) - תשובה שלמה יותר. "ושמעת בקול ד' ועשית את כל מצוותיו". תשובה זו חודרת לתחום המעשה. זו התשובה היותר שלמה. אי אפשר לעשותה בחוץ לארץ. הרמב"ם אומר שאי אפשר להגיע לעבודת ד' שלמה כשאדם חולה, או חלש במצור ובמצוק, לכן בריאות הגוף היא מדרכי עבודת ד' (רמב"ם, הלכות תשובה ט א). וכן הוא מייחס לתשובה הכללית של האומה, שבחוץ לארץ יכול להתגלות רצון טוב של שמיעה בקול ד', אבל קיום מצוות מלא אפשרי רק בארץ ישראל. בשלב ג' כתוב שד' מל את לבבנו, זו מילת הלב על ידי ישוב ארץ ישראל. שלב ו (פסוק ט) - תוספת גאולה וברכה כלכלית כתוצאה מתשובתנו. שלב ז (פסוק י) - תשובה גמורה ושלמה.

בפסוק א כתוב: "ושבת עד ד'", ובפסוק י: "ושבת אל ד'". מרן הרב קוק מסביר שתשובה עד ד' היא תשובה מיראה, תשובה תחתונה, הבאה כתוצאה מכל הצרות שבאו עלינו. אין זו תשובה אל ד', אלא רק עד ד'. בדומה לביטוי עד ולא עד בכלל. תשובה אל ד' היא תשובה הבאה מכיוון שהנשמה משתוקקת יותר ויותר אל ד', כוספת אל ד'. זו תשובה מאהבה (אורות התשובה יז ב). אלו שלבי התשובה. וכן משמע בתרגום אונקלוס שתרגם "ושבת עד ד'" - יותתוב [ותשוב] לדחלתא דה"י. דחלתא היא יראה, כמו שאומרים "דחילו ורחימו". בפסוק י כתוב: "ושבת אל ד'", תרגם: "תתוב קדם ד'", כלומר: לפני ד', שהיא קרבת אלוהים ממש. מרן הרב מסביר שהתעוררות תשוקת העם בכללותו

זכות ולא חובה, כי בימי המשיח לא יהיה באדם חפץ אבל יעשה בטבעו המעשה הראוי, ולפיכך אין בהם לא זכות ולא חובה, כי הזכות והחובה תלויים בחפץ:

9. ר' צדוק הכהן מלובלין פרי צדיק חודש אלול... ומה שאמר "את לבבך ואת לבב זרעך", ולמי אמר "לבבך"? שזה יתכן אם היה מדבר לבני דורו יתכן לבבך ולבב זרעך, אבל מאחר שאמר: "והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה.. ושבת.. ושבת" וגו', וקאי על הדור האחרון, הלא כולם בכלל לבב זרעך?! אך הפירוש הוא שיסור היצר הרע מכל וכל ולא יחזור עוד, לא כמו שהיה בזמן מתן תורה שנעקר גם כן יצר הרע מלבן במאמר "לא יהיה לך", מכל מקום חזר אחר כך למקומו, אבל לעתיד לבוא יהיה "ומל את לבבך" שיסור היצר הרע לגמרי שלא יחזור עוד, וכמו שנאמר: "והסירותי את לב האבן מבשרכם", ועל ידי זה "ואת לבב זרעך" שהם כבר יוולדו כך בלא יצר הרע מתולדה. והיינו אחר התשובה מצד ישראל דכתיב: "ושבת עד ה' א-להיך.. ומל ה' א-להיך" וגו', דכל יומא זימניה הוא כמו שנאמר: "היום אם בקולו תשמעו" (סנהדרין צ"ח א). ואף דזמן תשובה לעולם, כמו שאמרו במדרש (דברים רבה ב', י"ב): שערי תפילה פעמים פתוחים פעמים נעולים... כך ידו של הקב"ה לעולם פתוחה לקבל שבים, מכל מקום בהימים האלו שהם ימי רצון מסוגלים לתשובה יותר...

10. בעל הטורים דברים פרק ל (ו) את לבבך ואת לבב - ר"ת אלול. לכך נהגו להשכים ולהתפלל סליחות מאלול ואילך. וכן "לולא האמנתי לראות בטוב ה'" (תהלים כז יג) - לולא אותיות אלול, שמאלול ואילך חרדתי נגד ה':

11. שפת אמת דברים פרשת נצבים "ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך" - פירוש, כי השב בתשובה יזכה גם לזרעיו אחריו להסיר ערלת לבבם. והקדמונים נתנו רמז בפסוק זה "את לבבך ואת לבב" - ר"ת אלול הוא כנ"ל, כי בזמן זה היו בני" בעלי תשובה בעת שקיבל מרע"ה לוחות שניות, לכן אלו הימים הם ימי רצון גם לנו זרעם אחריהם בזכות התשובה שעשו אבותינו כנ"ל:

12. בעל שם טוב דברים פרשת נצבים ושבתי עד ה' אלהיך - שמעתי מאדוני אבי זקני זללה"ה, כמו אדם שמביא הנר למקום החושך, שהחושך הולך לגמרי ואינו ניכר כלל, כך כשחוזר בתשובה אף שהיה בתחילה מקום חושך, כשמאיר אור התורה אז החושך הולך לגמרי (דגל מחנה אפרים בליקוטים לפרשת נצבים).

13. שם משמואל דברים פרשת נצבים ושב ד' אלקיך את שבותך - בתרגום יונתן "ית תיובתכו". נראה לבאר הדברים, דתשובה מגעת עד כסא הכבוד, ומי הוא אשר יכול להגיע שמה?! אך השי"ת הוא העושה ומקרב לבם של ישראל לתשובה, ועשייתו של אדם היא רק הרצון, ואחר שהשי"ת מגביהו אז יכול שוב בעצמו לשוב. וז"ש "ואתה תשוב", דלכאורה אינו מובן הלא כבר כתובה כמה פעמים תשובה, ולהנ"ל יובן דאחר שהקב"ה הגביהו אז יכול לשוב:

לשוב אל ארצו, אל מהותו ואל תכונתו, זו כבר תשובה. אמנם זו תשובה המכוסה בכיסויים שונים, אבל בפנים יש אור תשובה אמיתי. התשובה מיראה, שגם לה אנו עדים, נובעת מהתבוננות בצרות שפקדו אותנו בדורות האחרונים. מהלך דומה מאוד של תשובה מתואר בספר יחזקאל, שם מבואר שדי' יביא אותנו לארץ ישראל, ושם ישפוך עלינו מים טהורים ויטהרנו. התשובה באה מתוך ישיבת ארץ ישראל (יחזקאל לו כה-לה).

7. רבינו בחיי דברים פרק ל (ז) על אויביך ועל שונאיך - "אויביך" ישמעאל, "שונאיך" עשו. וכן מיכה התנבא עליהן לעתיד ואמר: "תרום ידך על צריך וכל אויביך יכרתו" (מיכה ה, ח), והן שתי האומות שאנחנו משועבדים תחתיהם ומפוזרים ביניהם... ומה שהזכיר "אויביך" על ישמעאל ו"שונאיך" על עשו, מפני שהאויב גדול מן השונא, כי השונא אעפ"י שיריע לו יעשה על דרך הרחמנות, אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמית, לא ישים לו רחמים, על זקן יכביד עולו מאד, וזה מסוד הלשון ודקדוקו, כי "אויב" הוא מלשון אבוי, ואותיותיהם שוות, ועל שם שהנופל בידו צועק "אוי ואבוי"... ומפני שבני ישמעאל קשין לישראל יותר מבני עשו, לכך קראן הכתוב "אויביך". וכן אמרו: "תחת אדום ולא תחת ישמעאל".

8. רמב"ן דברים פרק ל (ו) ומל ה' א-להיך את לבבך - זהו שאמרו (שבת קד א): הבא לטהר מסייעין אותו, מבטיחך שתשוב אליו בכל לבבך והוא יעזור אותך. ונראה מן הכתובים ענין זה שאומר, כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע, וכל זמן התורה כן, כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב ועונש ברצונם ברע. אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל, והיא המילה הנזכרת כאן. כי החמדה והתאוה ערלה ללב, ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה. וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון, שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו דבר והפכו, כמו שפירשתי בבראשית (ב ט).

וזהו מה שאמר הכתוב בירמיה: "הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם" וגו', "כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה", וזהו בטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי. ולכך אמר עוד: "והייתי להם לא-להים והמה יהיו לי לעם ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם", ובידוע כי יצר לב האדם רע מנעוריו וצריכים ללמד אותם, אלא שיתבטל יצרם בזמן ההוא לגמרי. וכן נאמר ביחזקאל: "ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם.. ועשיתי את אשר בחקי תלכו", והלב החדש ירמוז לטבעו, והרוח לחפץ ולרצון. וזהו שאמרו רבותינו (שבת קנא ב): "והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ" - אלו ימות המשיח, שאין בהם לא